

В ЛАВАХ УПА НА ВОЛИНІ

Большевики „визволяють” Західню Україну з неволі

Одного дня до села дійшла вістка, що зі сходу ко-
титься червона армія, яка спішить визволити Волинь від
„панської неволі”.

Поховавши здобуту від поляків зброю, чекаємо, що
буде далі. Минає один день, другий. Нарешті зі села Ку-
пичів над'їздить зв'язковий: „Ідуть!”

А що це випало на саму неділю, люди, святочно пов-
дягані, неспокійно зібрались біля кооперативи. Місцевий
учитель, поляк бігав між зібраними, намовляючи, щоб нову
владу привітали хлібом і сіллю, а дівора щоб принесла
квітів. Та часу не стало. Група вершників у сірих шинелях
увігналась прямо поміж нас. Не було й часу привітати їх,
бо вони, неначе на команду, ще здалека загукали: „Здраст-
уйте!” Відказуємо просто: — „Добрий день”.

Найменший з вершників, зі закульбаченим і віспою
переораним носом, зачіпливо питає: „А што у вас севодня
вихадной?” Одначе ніхто не розуміє. Люди знизують пле-
чима і щось шепчуть між собою. „А хто ви такі?” — падає
вже гостріший запит. З гурту відповідає один господар:
„Ми селяни, українці”. „А пачему так харашо одети, па-
чему не работаете?” „Та ж сьгодні неділя”, — відіззався
знову хтось з гурту. „Какая неделя?! Куркулі!! Разойдісь!”
гримнув якийсь старший. Люди слово „разойдісь” зрозумі-
ли і, приголомшені, з похиленими головами, почали поволі
розходитись.

За цей час в село увійшов великий відділ війська. Закурені, погано одягнені. Переходячи через село, вони не розмовляють з населенням, не беруть ні їжі, ні води. Говорять російською і де-не-де українською мовами.

Господаря Сушка Гарасима, який мешкав у сусідстві кооперативи, командир посилає, щоб покликав крамаря. Крамар прийшов, відкрив двері, став за ляду. Командир, однак, наказує йому йти по горілку, кажучи, що військо дуже помучене і мусить трохи відпочити.

Крамар пішов і, доки повернувся з горілкою, у крамниці запанував чисто советський лад. Вояки докінчували розкрадати товари, залишаючи тільки трохи соли, нафту, цвяхи і збіжжя. Лише дехто жбурляв, бурмочи невиразно якісь прокльони, по кілька забруднених, пом'ятих рублів. З широю радістю кинулись на принесену горілку й за неї жбурнули теж кілька рублів.

Знадвору чути глумливі крики: „Кто купіл — вихаді!“ А хоч в крамниці вже давно пустою світили всі полиці, пильні „бойци“ все ще нишпорили по закутках. Довго і мовчки чекав продавець, поки останній червоноармієць таки переконався, що тут вже більше нічого шукати. Були б ще довше ходили, якби продавець не поховав з ляди рублів.

Тим часом перемаршовували нові й нові колони війська, їхали авта, тягнувся відділ важких гармат. До кожної гармати було впряжено по четверо коней. Зупинились посеред села коло крамниці, щоб напоїти коні. Селяни несміливо підходять. Хочуть довідатись правди. Питають, чому коні такі марні, чому посторонки не з ременю, а з клоччя, чому шинелі не підрублені, чому... Один з солдатів відповів: „Ви хахли і не бачили ще добрих коней“. Навколо піднявся придушений сміх. Дехто з селян сердито плює і відходить. А за цей час „бойци“ вправно деруть газети і курять грубі цигари з „січки“. Курять і пробують частувати господарів. Побачивши, однак, здалеку командира, відходять набік.

Так минув день, другий. Військо перейшло на захід. Довідуємось, що по інших селах вітали червону армію промовами, квітами й навіть ставили перед селами вітальні брами. Але це діялось тільки там, де були місцеві комуни.

Село наше зажурилось, бо кооператива світила пустою. Не стало нафти, соли, сірників.

Нарід валками їде і йде до міста, щоб дещо виміняти. В містах до крамниць не добитись, скрізь повно червоноармійців, які в чергах чекають попід крамницями, купуючи все, що попаде.

З центру району, — з Турійська, — приїхав військовий старшина. Скликав віче. Пояснив, що треба вибрати „сельсовет“, тобто голову сільської ради і членів. На голову „сельсовета“ треба вибрати пролетаря, такого, щоб був бідний з найбідніших, який би у дідича служив. В селі такого не було, тож військовий дістав якийсь папір і прочитав прізвище одного молодого хлопця з Вербичанської колонії, який, поскільки його знали, був неписьменний, славився тим, що часто бив свого тата. За нього й проголосували. Яшка (так звали нововибраного голову) виліз на стілець і став вихвалитись перед людьми, як то він за Польщі працював в КПЗУ, як він ненавидів панів. Найшлись і члени „сельсовета“, яких Яшка викликував за прізвищами. Вони також вилазили на стілець і каліченою російською мовою пояснювали людям, що це таке соціалізм та лаяли панів і їхніх „підлизників-націоналістів“.

З цих людей створилась сільська рада, яка отримувала накази з району. Районові партійні керівники з українськими прізвищами були прислані з Москви або з центральних земель України. Тих, що працювали за Польщі при різних урядах, покликали до реєстрації. Кого подобалось — залишали працювати, а інших кудись забирали. Якщо хтось з працівників провинився, такого відразу судили і висилали „на примусові роботи“.

Сільський совет почав переписувати, скільки і якого

хто має маєтку. Ці списки послали в район. Незадовго прийшов розподіл податків. Селяни почули нові назви куркуль, середняк, бідняк. Господарі, які мали 25 гектарів звались куркулями, від 5 гектарів середняками. А ті, що мали від 1 до 5 гектарів землі — бідняками. На куркулів наклали податки збіжжям, м'ясом, грішми. Коли селянини сплатив, зараз же накладали такий самий податок наново, мовляв, помилились. Якщо хтось не мав звідки виплатити, тоді приїздили з району з міліцією і все продавали — навіть чоботи з господаря. Або визначували суд, який, звичайно, засуджував „на білі ведмеді“.

Одної ночі приїхала міліція і арештувала молодих юнаків: Братюка Гриця, Омелянюка Олександра, Ткачука Михайла, — їх посадили на фіри і відвезли до міста Ковля.

Родину Омелянюків і Ткачуків вивезли на Сибір. Населення села Туличова проважало ці родини в далеку дорогу. Підводи край села, коло кладовища, стали. Міліція і НКВД обступили арештованих. Чути плач. Несчастливці злязять з фірманок, клякають, підносять руки до неба.

Люди, що були свідками того, також поставали на коліна. Вигнанці брали земельку, зав'язували в хустини.

По інших селах діється те саме. Через село переїздять валки людей, яких транспортують на Сибір.

Людей почали ганяти на різні мітинги. Потворили „десятихатки“, — кожної хати господарі мусять кожного вечора по праці сходитись і слухати, як малописьменний агітатор роз'яснює, що таке советська конституція. На кожного господаря призначено, скільки він мусить заготовити в лісі дерева, скільки має вивезти з лісу на станцію лісного матеріалу, скільки він мусить відробити пішо і з кіньми шарварку при направі доріг.

Господар не має права без дозволу заколотися свиню. Шкіру зі свині обов'язково треба здати, бо зі свинячої шкіри виробляють взуття. Від корови була призначена норма молока для молочарні, не дивлячись на те, чи корова доїться, чи ні. Були пораховані кури, гуси, качки. Від

цього також треба здавати контингент в яйцях. Від кожного пня пасіки було призначено норму меду. У садх всі дерева були перераховані, і восени здавано овчі.

Господареві Олексієві Антолюкуві, який мав чотири десятини поля, гарну хату, клуню й двір, хтось відкинув обрізану рушницю. Його вислали в Кузахстан, а жінка і троє маленьких діток залишились без даху над головою, бо будинки забрав активіст Яків Братюк. Проте, люди не дали загинути цій родині.

З району приїздили партійні урядники і закликали нарід писатись в колгосп. Ніхто не хотів про це й слухати, але неохочих вивозили на Сибір і податкам змушували писатись в колгосп. Колгоспник мусів писати заяву, підписував різні зобов'язання, здавав реманент, давав обсіяне поле, а на необсіяне мусів дати збіжжя. Обіцяли, після збору хліба, за один трудовень дати по дев'ять кіло пшениці. В колгоспі не було ладу. Реманент нищився, все розкрадали. Кожний колгоспник мусів відробити стільки трудовнів, скільки йому назначали згори. На роботу закликав десятник, якого звали „бригадир“, — він відповідав за своїх і за виконання роботи. До роботи зобов'язані йти усі, крім дітей і старих. Багатодітна мати відносила дітей до „ясел“, де діти, зашмаркані, брудні, лазили в загороді і бавилися піском, а сама бігла до колгоспу.

У великім радгоспі (державнім господарстві) бувшого польського дідича, в селі Затурцях, працюємо в 1940 р. перед жнивими при будові приміщення для корів. Бригада „плотників“ має відбудувати стайню за плянком до визначеного терміну. Майже викінчений будинок на 300 корів ми розбирали три рази тому, що інженер находив в цім будинку якісь недокладності. У цім маєтку була гуральня, різні верстати, молочарня расової худоби тощо. Надійшли жнива, хліб косять комбайнами, звозять фірманками і зсипають під велику шопу, що колись була воівнею. На четвертий день пішов дощ, який продовжувався три дні. Дах шопи був з гонтів з дірами, через які

вода стікла на зерно. Зерно спарилось. Рятуння тяглось цілий тиждень, прочищали великі площі, — перемілили на ці площі збіжжя і на сонці сушили. Недалеко був млин, зерно перемелювали на муку, але ніхто не міг зібрати, з якого зерна вона мелена.

В „столовці” радгоспу дістаємо на день три рази їсти. На снідання хліб і кава. Кожному відважують пайку. Хліб, — це зверху зачечена шкіра, а всередині тісто. В залі крик, погрози. Завідувач утікає, а через пару хвилин приходять начальники радгоспу, провадяться доходження, кінчається тим, що завідувача змінюють, дають на його місце другого, а дорослий хліб, як їли, так і далі мусіли їсти.

„Односібник” (було багато таких сіл, в яких не було колгоспів) здавав державі „хлібозаготівлю” відразу пожива. Мусів молотити і відвозити на зсипний пункт, де платили за центнар пару рублів по державній ціні. А коли і навесні у цього господаря вийшов хліб і він хотів би купити в державнім зсипнім магазині якогось збіжжя, йому там не продадуть.

В селі Туличові є народня чотирикласова школа. Учуть дітей ще польський учитель. Йому до помочі прислали двох учителів з Великої України (вони в Харкові закінчили десятилітку). Молоді учителі не жонаті, комсомольці, хваляться своїм знанням. Був такий випадок: бригада по ремонту доріг ладить дорогу. Дядьки фірманками возять пісок й зсипають на купи. Дорожний бригадир перед вечором міряє, скільки кожний навіз піску, і записує до книжки. Вечером він пішов до учителів, щоб вирахували йому, бо він на „кубометрах не розуміє”, і щоб показали йому, як це робити, тобто вираховувати. Учителі обіцяють це зробити, на другий день кажуть бригадирові, що не мають часу. Один з них признається, що це є „алгебраическая задача” і що вирахувати він цього не може, бо забув „правило”.

В школі дітям кажуть, що Бога немає, священникові заборонено приходити до школи. Дітям пояснюють, що

батьки дітей не мають права бити. Якщо кого батько чи мама наб'є, мають іти жалітись учителям. В класі, замість образу, повісили портрети Сталіна і інших советських вождів. Учителі розпитують дітей, про що батьки говорять вдома, чи не нарікають на Советський Союз.

Церкви усюди оподатковані. Церква вважається підприємством, за яке треба платити податок. Проте на церкві понаклали особливо великі податки, з застереженням, що за незаплатення церкву замкнуть, або зроблять з неї шпихлір на збіжжя. Селяни намагались виплачувати такі податки, даючи останній гріш, щоб тільки церкви не зачинили. Багатьох священників повивозили на Сибір. Часто просто приходили до церкви і виганяли священника. Селянам на мітингах агітатори пояснювали, що Бога немає, що релігія це „опіум народу”. Неділі немає, а є тільки „виходной день”. В цей день, замість іти до церкви, ліпше піти до клубу, де комсомольці уряджують різні реферати, де можна пограти в доміно, шахи, в карти, почитати газети тощо. У місті Володимирі при військових касарнях артилерійського полку була православна церква. Там те пер зробили клуб. На місці, де був вітвар, побудували сцену.

Люди ходять обдерті, босі. Немає що купити і немає защо. В кооперативах на полицях можна побачити лише водку, махорку, сірники, олівці й зошити. Сіль привозять рідко, цукру зовсім немає. До кооперативи без черги зайти не вільно, — отож треба з вечора або від півночі приходити і ставати в чергу, хоч невідомо, чи щось дістанеш.

В містах те саме. Крамниці замкнені. Лише в одній кооперативній крамниці продають мило і сіль. Стаю „в очередь”. Поперед мене стоїть знайомий, оповідає про своє життя, — на тему, як він учора стояв в черзі по цукор. В оповідання я так був заслуханий, що не зауважив руху, аж доки мене щось вдарило по голові. Дивлюсь, а над моєю головою чобіт: це якийсь чоловік, доставши в кооперативі товар, мусить виходити з крамниці по